

**Vabariigi Valitsuse määruse  
„Viieristi looduskaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu  
SELETUSKIRI**

## **1. Sissejuhatus**

Looduskaitseseaduse (edaspidi *LKS*) § 10 lõike 1 kohaselt on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasoleva looduskaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda ning kaitseala välispiiri ja tsoneeringut ning vähendatakse metsavajakuid rangelt kaitstavate metsade tüpoloogilise esindatuse tagamiseks.

Kaitseala asub Saare maakonnas Saaremaa vallas Kaavi, Mässa ja Vintri külas.

Väiksem osa praegusest Viieristi looduskaitsealast – maastiku üksikelement „Viieristi mäed” ja botaaniline objekt „Luuderohu ja jugapuu kasvukoht” – võeti kaitse alla Kingissepa rajooni TSN TK 3. aprilli 1965. a otsusega nr 32 „Looduse kaitsest Kingissepa rajoonis”. Ajakohastamisele kuuluv kaitseala kaitse-eeskiri kinnitati Vabariigi Valitsuse 6. juuni 1997. a määrusega nr 110 „Viieristi looduskaitseala kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitamine”.

Vastavalt *LKS* § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni *LKS* alusel kehtestatakse uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid kinnitatakse kaitse all olevale alale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord ning muudetakse kaitseala välispiiri ja tsoneeringut.

Eelnõukohase määrusega muudetakse *LKS* § 13 lõike 1 alusel olemasoleva looduskaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda. Muudatuse on tinginud vajadus viia ala kaitsekord vastavusse kehtivate õigusaktidega ning tagada paremini nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ja loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7-50; edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud elupaigatüüpide ja alal leiduvate kaitsealuste liikide kaitse. Moodustatav kaitseala hõlmab täielikult Natura 2000 võrgustikku kuuluva Viieristi loodusala ja osaliselt Kura kurgu linnuala.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti kaitse planeerimise büroo kaitse planeerimise spetsialist Gunnar Raun (tel 457 6442, e-post [gunnar.raun@keskkonnaamet.ee](mailto:gunnar.raun@keskkonnaamet.ee)), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise büroo juhtivspetsialist Nele Saluveer (tel 447 7376, e-post [nele.saluveer@keskkonnaamet.ee](mailto:nele.saluveer@keskkonnaamet.ee)). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna jurist Kristiin Jääger (tel 680 7424, e-post [kristiin.jaager@keskkonnaamet.ee](mailto:kristiin.jaager@keskkonnaamet.ee)), Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post [marika.erikson@envir.ee](mailto:marika.erikson@envir.ee)), eksperdihinnangu on andnud Renno Nellis, keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post [siiri.soidro@tlu.ee](mailto:siiri.soidro@tlu.ee)). Metsavajakute osas on lähtunud Asko Lõhmuse 2016. aasta analüüsist „Eesti rangelt kaitstavate metsade tüpoloogiline analüüs”.

## 2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

### 2.1. Kaitse-eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala eesmärk on kaitsta metsa- ja sookoosluste elustiku mitmekesisust, pinnavorme ning kaitsealuseid liike ning laane-, salu- ja soovikumetsi ja neile metsadele iseloomuliku elustiku mitmekesisust.

Kaitsealal kaitstakse elupaigatüüpe, mida loodusdirektiiv nimetab I lisas. Need on allikad ja allikasood (7160), vanad loodumetsad (9010\*), vanad laialehised metsad (9020\*), rohunditerikkad kuusikud (9050), okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel (sürjametsad – 9060), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080\*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0\*). Elupaigatüübi nimetuse järel sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt loodusdirektiivi I lisale. Tärniga (\*) on tähistatud esmatähtsad elupaigatüübid.

Kaitsealal kaitstakse kaitsealuseid taimeliike harilikku jugapuud (*Taxus baccata*), harilikku luuderohu (*Hedera helix*), püramiid-akakapsast (*Ajuga pyramidalis*), tuhkipihlakat (*Sorbus rupicola*) ja tõmbiõielist luga (*Juncus subnodulosus*) ning nende elupaiku.

Kaitsealal kaitstakse kaitsealuseid linnuliike, mida Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.01.2010, lk 7–25; edaspidi *linnudirektiiv*) nimetab I lisas, ja nende elupaiku. Need liigid on merikotkas (*Haliaeetus albicilla*) ja sarvikpütt (*Podiceps auritus*).

Vastavalt LKS §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus ning linnu- ja loodusdirektiivi rakendamine. Viieristi looduskaitseala kaitse all olemise eelduseks on ohustatus, haruldus, esteetiline väärtus ning linnu- ja loodusdirektiivi rakendamine.

Haruldased ja ohustatud metsaelupaigad – **vanad loodumetsad (9010\*)**, **vanad laialehised metsad (9020\*)**, **rohunditerikkad kuusikud (9050)**, **okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel (sürjametsad – 9060)**, **soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080\*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0\*)** – on haruldaste ja ohustatutena lisatud loodusdirektiivi I lissasse, kusjuures tärniga on märgitud esmatähtsad kooslused ehk elupaigatüübid, mille kaitse tagamisel on Euroopa Liidul ja selle liikmesriikidel eriline vastutus. Loetletud looduslikud metsakooslused on elupaigaks väga paljudele ohustatud ja haruldastele liikidele, mistõttu looduse mitmekesisuse kaitse seisukohalt on oluline rangelt kaitstavate metsade võrgustiku ja selle puhveralade olemasolu (Eesti metsanduse arengukava aastani 2020). Enim ohustavad loodumetsi raiumine ja kuivendamine. Natura 2007.–2012. aasta aruande (<http://bd.eionet.europa.eu>) kohaselt on Eestis vanu loodumetsi 70 000 ha, vanu laialehiseid metsi 7600 ha, rohunditerikkaid kuusikuid 10 000 ha, okasmetsi oosidel ja moreenikuhjatistel 3400 ha, soostuvaid- ja soolehtmetsi 40 000 ha ning siirdesoo- ja rabametsi 44 000 ha.

Haruldane ja ohustatud sooelupaik **allikad ja allikasood (7160)** on samuti haruldase ja ohustatuna lisatud loodusdirektiivi I lissasse. 2013. aastal ilmunud raamatu „Eesti soode seisund ja kaitse” alusel oli Natura 2000 võrgustiku sooelupaiku hõlmavate loodusalade olukord Eestis aastatel 2001–2006 allikasoodel ebarahuldav. Kuigi varem kuivendamata soode ulatuslikku kuivendamist praegu ei toimu, mõjutavad ka olemasolevad piirdekraavid ja servakoosluste kuivendamine sooelupaikade (mh kaitstavate soode) seisundit negatiivselt.

Soode kaitse seisneb nende loodusliku veerežiimi tagamises ja rikutud soode looduslikkuse taastamises (Looduskaitse arengukava aastani 2020).

Tabel 1. Liikide kaitse-eeldused

Liik	Eeldus	Kaitse-kategooria	Eesti ohustatud liikide punase nimestiku kategooria	LiD lisa	LoD lisa
harilik jugapuu ( <i>Taxus baccata</i> )	ohustatus	II	ohulähedane		
harilik luuderohi ( <i>Hedera helix</i> )	ohustatus	II	ohustatud		
püramiid-akakapsas ( <i>Ajuga pyramidalis</i> )	haruldus	II	ohualdis		
tuhkpihlakas ( <i>Sorbus rupicola</i> )	ohustatus	II	ohustatud		
tõmbiõieline luga ( <i>Juncus subnodulosus</i> )	haruldus	II	ohualdis		
merikotkas ( <i>Haliaeetus albicilla</i> )	ohustatus	I	ohulähedane	I	
sarvikpütt ( <i>Podiceps auritus</i> )	ohustatus	II	ohulähedane	I	

**Harilik jugapuu (*Taxus baccata*)** on ohustatud metsataim peamiselt Saare- ja Hiiumaa lääneosa rannikupiirkonnas soostunud kuuse-segametsades. Tegemist on II kaitsekategooria ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku alusel ohulähedase liigiga. Peamised ohutegurid on metsamajanduslik tegevus ja ehitustegevus. Arvukus on stabiilne (eElurikkuse andmebaas).

**Harilik luuderohi (*Hedera helix*)** on ohustatud metsataim niisketes segametsades, sarapikes Saare- ja Hiiumaal. Eestis kasvab levila põhjapiiril. Tegemist on II kaitsekategooria ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku alusel ohustatud liigiga. Peamised ohutegurid on metsahooldustööd, metsade kuivendamine, metsamajanduslik tegevus, lageraied, korjamine, ümberistutamine ja kasutamine. Arvukus kõigub aastati (eElurikkuse andmebaas).

**Püramiid-akakapsas (*Ajuga pyramidalis*)** on haruldane taim, mis kasvab kuivadel nõlvadel, metsalagendikel ja metsateede servadel liiva-kruusapinnasel. Eestis kasvab üksnes Saaremaal Sõrve poolsaarel. Tegemist on II kaitsekategooria ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku alusel ohualti liigiga. Peamised ohutegurid on kasvukoha kinnikasvamine või hävimine pinnase koorimise ja kaevandamise tõttu. Arvukus on stabiilne (eElurikkuse andmebaas).

**Tuhkpihlakas (*Sorbus rupicola*)** on ohustatud metsataim, mis kasvab peamiselt Saaremaa lääneosa lubjarikkal pinnasel valgusküllastes metsades ning metsaservadel ja -lagendikel, vahel ka teeveeres või põllupeenral. Tegemist on II kaitsekategooria ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku alusel ohustatud liigiga. Peamised ohutegurid on metsahooldustööd, lageraied ja ehitustegevus. Arvukus on stabiilne (eElurikkuse andmebaas).

**Tõmbiõiene luga (*Juncus subnodulosus*)** on vaid Saaremaa lääneosas kasvav haruldane allikasootaim. Tegemist on II kaitsekategooria ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku alusel ohualti liigiga. Peamine ohutegur on soode kuivendamine. Arvukus on stabiilne (eElurikkuse andmebaas).

**Merikotkas (*Haliaeetus albicilla*)** on Eesti rannikualadel ning suurte siseveekogude ja jõgede lähedal levinud haudelind, kelle arvukus on viimastel kümnenditel taastunud, kuid ajaloolist arvukuse taset ei ole seni saavutatud. Hinnanguliselt elab Eestis praegu 220–250 paari merikotkaid, kuid liigi arvukus oli sajandeid tagasi kindlasti suurem. Tegemist on

I kaitsekategooria ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku alusel ohulähedase liigiga. Merikotka populatsiooni ohustavad jätkuvalt keskkonnamürgid, sealhulgas pliibaavid, lisandunud on sobivate pesapuude nappus ja pesapaikade hävimine, pesitsusaegne häirimine, toitumislade kvaliteedi langus, hukkumine elektriliinides, teedel ja tuuleparkides ning vähesel määral ka lindude tahtlik tapmine (Merikotka kaitse tegevuskava 2013–2017; Elts, *et al.* 2013).

**Sarvikpütt (*Podiceps auritus*)** on Eestis vähearvukas pesitseja taimestikurohketel järvedel ja tiikidel. Sarvikpütt on II kaitsekategooria ja Eesti ohustatud liikide punase nimestiku alusel ohulähedane liik. Viimastel andmetel pesitseb Eestis 200–300 sarvikpütipaari ja liigi arvukus on stabiilne. Talvitub kuni 20 isendit. Sarvikpüti vaenlased on mink või mõni teine poolveeline kiskja. Pojad võivad sattuda harvemini ka kährikute, kajakate ja laukude ohvriks (Elts, *et al.* 2013).

**Esteetiline väärtus.** Esteetiliste väärtuste hulka saab arvata Viieristi luided, Litoriinamere rannaastangu ja Koltse järve. Viieristi luidete ja Litoriinamere rannaastangu esteetiline väärtus seisneb eelkõige maastiku lainelises ja astangulises reljeefis, mis ilmestab muidu väga tasase pinnamoega Saaremaad. Koltse järve esteetiline väärtus seisneb selle eriilmelisuses sõltuvalt veepeegli olemasolust ja järve paiknemisest kitsas nõos, millele avaneb kaunis vaade piirnevate luidetelt.

#### **Loodusdirektiivi rakendamine**

Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud loomaliike ja nende elupaigatüüpe ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Direktiivi artikli 6 lõike 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks vajalikud kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele. Viieristi looduskaitseala kuulub Viieristi loodusala koosseisu (Viieristi loodusala EE0040494) üleeuroopalisse kaitsealade võrgustikku Natura 2000. Loodusala eesmärk on loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpide ja II lisas nimetatud liikide elupaikade kaitse. Kaitse eesmärkideks seatud elupaigatüüpide ja liikide kaitse on ühtlasi Eesti riigi rahvusvaheline kohustus.

#### **Linnudirektiivi rakendamine**

Linnudirektiivi eesmärk on kaitsta kõiki linde tapmise ja püüdmise eest, piirata lindude küttemist ja nendega (samuti nende kehaosade ja neist valmistatud esemetega) kaubitsemist. Direktiiv teeb kohustuslikuks moodustada üleeuroopaliselt ohustatud liikide ja rändliikide elupaikade kaitseks spetsiaalsed linnualad. Viieristi looduskaitseala kuulub Kura kurgu linnuala koosseisu (Kura kurgu linnuala EE0040434) üleeuroopalisse kaitsealade võrgustikku Natura 2000. Linnudirektiivi artikli 4 lõike 2 kohaselt on liikmesriikidel kohustus rakendada erimeetmeid direktiivi lisades nimetatud regulaarselt leiduvate rändlinnuliikide, eelkõige nende liikide pesitsus-, sulgimis- ja talvituslade ning rändepeatuspaike kaitseks, mis tagaks nende liikide säilimise ja paljunemise nende levikualal.

Lisaks eespool nimetatud loodusväärtustele on Viieristi looduskaitseala kaitse all hoidmine oluline teistegi haruldaste ja ohustatud taime-, seene- ja loomaliikide kaitseks. Samas pole nende kõikide eraldi kaitse-eesmärgina nimetamine vajalik, kuna eesmärgiks seatavate katusliikide, nende elupaikade ja koosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab kaudselt ka nende kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtutud kaitse-eesmärgina loetletud liikide ja koosluste ökoloogilistest nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, kelle elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus, või ka neile liikidele, kelle elupaigaeelistused sarnanevad eesmärgina loetletud katusliikide omadega. Kaitseala

kaitse-eesmärgiks on seatud need kooslused ja kaitsealused liigid, kelle kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise alaga. Kaitse-eesmärgiks on seatud ka need liigid, kelle kaitse sellel alal on loodus- või linnudirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus või kelle soodsa seisundi säilimiseks pikaajaliselt (säilimiseks pikas perspektiivis) ei piisa ainult isendikaitsest. Teisi kaitsealuseid liike ei ole kaitsekorra määramisel aluseks võetud, kuid nende puhul on arvestatud, et eesmärgiks seatavate katusliikide ja koosluste alusel kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutlusõiguse teostamisel saavutatakse nende liikide kaitse-eesmärk (LKS § 14 lõige 2) LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse kaudu. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevusteks ja kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal.

Teadaolevatest II kaitsekategooria kaitsealustest liikidest, mida ei ole seatud kaitseala kaitse-eesmärgiks, on kaitsealal sire varjusamblik (*Chaenotheca gracilenta*), Russowi sõrmkäpp (*Dactylorhiza russowii*), männi-soomussamblik (*Hypocenomyce anthracophila*), väike käopõll (*Listera cordata*), kärbesõis (*Ophrys insectifera*), jumalakäpp (*Orchis mascula*), alpi võipätkas (*Pinguicula alpina*) ja salutulikas (*Ranunculus polyanthemos subsp. nemorosus*). Teadaolevatest III kaitsekategooria kaitsealustest liikidest, mida ei ole seatud kaitseala kaitse-eesmärgiks, on kaitsealal sarvklavulinopsis (*Clavulinopsis corniculata*), võõthuul-sõrmkäpp (*Dactylorhiza fuchsii*), kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*), kuradi-sõrmkäpp (*Dactylorhiza maculata*), tumepunane neiuvaip (*Epipactis atrorubens*), laialehine neiuvaip (*Epipactis helleborine*), soo-neiuvaip (*Epipactis palustris*), harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*), harilik ungrukold (*Huperzia selago*), harilik valvik (*Leucobryum glaucum*), suur käopõll (*Listera ovata*), karukold (*Lycopodium clavatum*), pruunikas pesajuur (*Neottia nidus-avis*), kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*), rohekas käokeel (*Platanthera chlorantha*), harilik koobassamblik (*Thelotrema lepadinum*), püstine hiirehernes (*Vicia cassubica*), sookurg (*Grus grus*), teder (*Tetrao tetrix*) ja punajalg-tilder (*Tringa totanus*).

Kura kurgu linnuala eesmärgiks olevaid alkki (*Alca torda*), sooparti ehk pahlsaba-parti (*Anas acuta*), luitsnokk-parti (*Anas clypeata*), piilparti (*Anas crecca*), viupart (*Anas penelope*), sinikael-parti (*Anas platyrhynchos*), rääksparti (*Anas strepera*), hallhane ehk roohane (*Anser anser*), hallhaigrut (*Ardea cinerea*), kivrullijat (*Arenaria interpres*), merivarti (*Aythya marila*), mustlaglet (*Branta bernicla*), valgepõsk-laglet (*Branta leucopsis*), sõtkast (*Bucephala clangula*), niidurislat ehk rüdi ehk niidurüdi (*Calidris alpina schinzii*), suurrüdi ehk rüdi ehk suurrislat (*Calidris canutus*), väikerüdi ehk rüdi ehk väikerislat (*Calidris minuta*), krüüslit (*Cephus grylle*), liivatüll (*Charadrius hiaticula*), auli (*Clangula hyemalis*), väikeluik (*Cygnus columbianus bewickii*), kühmnokk-luik (*Cygnus olor*), punakurk-kauri (*Gavia stellata*), tõmmukajakat (*Larus fuscus*), vöötsaba-vigle (*Limosa lapponica*), tõmmuvaerast (*Melanitta fusca*), väikekosklat (*Mergus albellus*), jääkosklat (*Mergus merganser*), rohukosklat (*Mergus serrator*), kormorani ehk karbast (*Phalacrocorax carbo*), plüüd (*Pluvialis squatarola*), tuttpüti (*Podiceps cristatus*), naaskelnokka (*Recurvirostra avosetta*), hahka (*Somateria mollissima*), räusktiiru ehk räuska (*Sterna caspia*) ja tumetildrit (*Tringa erythropus*) ei ole kaitse-eesmärgiks arvatud. Enamik Kura kurgu linnuala kaitse-eesmärgina käsitletud linnuliikidest on merega seotud ning nendele sobivad alad jäävad peamiselt Kura kurgu hoiualale, Sääre looduskaitsealale, Vesitükimaa hoiualale, Jaandi hoiualale, Kaunispe hoiualale, Abruha hoiualale, Kerju hallhülge püsielupaika

ja Allirahu looduskaitsealale. Kura kurgu linnuala koosseisu kuuluvad veel Abruka looduskaitseala, Laidunina hoiuala, Lindmetsa hoiuala ja maastikukaitseala, Ohessaare maastikukaitseala ja Ranna hoiuala.

Kaitseala kaitse-eesmärgiks mitteseatud liikide puhul tuleb arvestada, et kaitseala valitseja võib tuginedes LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse sätetele seada lisaks kaitse-eeskirjas esitatud piirangutele liigispetsiifilisi tingimusi, mis on vajalikud isendikaitseks.

## 2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Viieristi looduskaitseala olulisus seisneb eelkõige Koltse järve, allikasoo, Litoriinamere rannaastangu ja Viieristi luidete ning sealsete haruldaste taimekoosluste kaitse vajaduses. Ala jätkuv kaitse all hoidmine on oluline ka loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpide ja merikotka kaitse-eesmärgil. Lisaks on looduskaitseala kaitsekorra muutmine ja laiendamine vajalik metsavajakute kaitseks. Metsavajakute kontseptsiooni eesmärk on see, et metsade range kaitse tagaks Eestis vanadele (vähemalt 100-aastastele) metsadele iseloomuliku elustiku säilimise.

Looduskaitseala kaitsekorra muutmine ja laiendamine on vajalik, et täita nii looduskaitse kui ka metsanduse arengukavas aastani 2020 seatud eesmärgid: parandada metsade range kaitse tüpoloogilist esindatust. Eesti metsade tüpoloogilist esindatust ja vajakuid analüüsis A. Lõhmus 2016. aastal („Eesti rangelt kaitstavate metsade tüpoloogiline analüüs”). Vajakud olid peamiselt laane-, salu- ja soovikumetsades. Teemaga tegeles edasi range kaitse töörühm, analüüsile järgnes vajakute täpsustamine ja nende katmiseks vajalike alade kaardistamine. Viimaste hulka kuulub ka Viieristi looduskaitsealal piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse arvatav mets, millest 18,6 ha on kaetud laane-, 0,6 ha salu- ja 2,1 ha soovikumetsaga, ning kaitseala laiendusele jääv mets, millest 0,6 ha on kaetud laane-, 1,6 ha salu- ja 3,7 ha soovikumetsaga. Lisaks sobitub metsavajakute täitmise eesmärk hästi muude Viieristi looduskaitseala kaitse-eesmärkidega. Viieristi looduskaitsealal on range kaitse all kokku 26,7 ha laanemetsi, 7,2 ha salumetsi ja 96,4 ha soovikumetsi.

Viieristi looduskaitseala on Eestis ohustatud ja haruldaste kaitsealuste taimeliikide oluline kasvukoht:

- 1) kaitseala on oluline kasvukoht peamiselt Saare- ja Hiiumaa lääneosa rannikupiirkonnas kasvavale harilikule jugapuule (*Taxus baccata*). Viieristi looduskaitseala Kaavi piirkond on Saaremaa tähtsamaid hariliku jugapuu kasvualasid. 2014. aasta kaitstavate soontaimede seire koondaruandes hinnati Kaavis isendite arvuks hinnanguliselt 280 puud ligi 2 ha suurusel alal. 90% isenditest olid vegetatiivsed ja populatsiooni üldseisund oli hea. Populatsiooni keskosas leidis rohkelt järelkasvu. 10–12 m kõrguseid puid leiti 12. Aastal 2017 leiti Kaavi kasvukohas 670 isendit, millest 24 oli emas-, 21 isas- ja 48 määratlemata sooga isendit ning 580 juveniili. Kõrgus oli kuni 14 m. 2017. aastal leiti Viieristi karjääri lähedusse jäävas kasvukohas 21 isendit, millest 3 oli emas- ja 10 määratlemata sooga taime ning 8 juveniili. Puude kõrgus on 1–6 m, enamasti on need laiuvad, üks isend on 20 m<sup>2</sup> läbimõõduga. Keskkonnaregistri järgi on kasvukohtade (2 tk) kogupindala 11 ha;
- 2) kaitseala on oluline kasvukoht peamiselt Saare- ja Hiiumaal kasvavale harilikule luuderohule (*Hedera helix*). 2017. aastal leiti Kaavi ühest kasvukohast liiki vähemalt 12 puul ja hajusalt maas arvukuse hinnanguga *ohtralt* ning metsa hinnati vääriselupaiga tunnustele vastavaks. Keskkonnaregistri järgi on kasvukohtade (5 tk) kogupindala 16,4 ha;
- 3) kaitseala on väga oluline kasvukoht Eestis avatud kuivadel kasvukohtadel loometsas, aga ka metsasihtidel, liinide all ja raiesmikel kasvavale püramiid-akakapsale

- (*Ajuga pyramidalis*). Haruldane püramiid-akakapsas kasvab üksnes Saaremaal Sõrve poolsaarel. 2014. aasta kaitstavate soontaimede seire koondaruandes hinnati Viieristi kasvukohtadel arvukuseks kokku 316 taime ligi 3 ha-l ja taimede vitaalsust enamasti heaks. Negatiivse mõjutegurina nimetati võsastumist, mistõttu on osas kasvukohtades seisund halvenenud, v.a elektriliinialused kasvukohad, kus on hiljuti võsa eemaldatud. Oluline on, et koristataks ära ka raidmed. 2016. aastal leiti Viieristi karjääri ja Koltse järve lähedusse jäävatest kasvukohtadest ligi 460 isendit ja Kaavi kasvukohast 55 isendit. Keskkonnaregistri järgi on kasvukohtade (6 tk) kogupindala 12 ha;
- 4) kaitseala on oluline kasvukoht tuhkpihlakale (*Sorbus rupicola*), sest tuhkpihlakas kasvab looduslikult Eestis vaid Saaremaa lääneosas. 2014. aasta kaitstavate soontaimede seire koondaruandes hinnati Viieristil isendite arvuks üle 100 puu. Negatiivse mõjutegurina nimetati raiet, sest elektriliini alt on liini hoolduse käigus jämedad, generatiivsed puud maha saetud. Järsaku nõlval on siiski ka suuremaid põõsasjaid isendeid. Keskkonnaregistri järgi on kasvukohti rannaastangul kahes kohas ja 1999. aastal on neist ühe kasvukoha suuruseks hinnatud 2 ha;
  - 5) kaitseala on oluline kasvukoht tõmbiõielisele loale (*Juncus subnodulosus*), sest tõmbiõiene luga on haruldane, vaid Saaremaa lääneosas kasvav allikasootaim. Keskkonnaregistri järgi on kasvukohtade (üks kasvukoht kahe lahustükina) kogupindala 1,8 ha.

Tegemist on merikotka olulise pesitsuskohaga, kus kotkapaar on teadaolevalt alates 1967. aastast ehitanud praegusele kaitsealale vähemalt kuude eri kohta pesa. Poole sajandi perspektiivis on kotkapaar pesa asukohta vähe muutnud, sest rohkem häiritud kohtades ehitavad kotkad ühes kümnendis mitu pesa ja võivad kolida mitu kilomeetrit. Viieristi kaitsealal on kotkapaar püsinud väikesel alal ja kümne aasta kohta on keskmiselt ehitatud üks pesa. Kaitsealal on keskkonnaregistris registreeritud üks merikotka pesapaik (KLO9100072), kus kotkad on pesitsenud alates 2010. aastast (samal puul oli pesa ka aastatel 1987–2004) ja 2015. aastal lennuvõimestus sellest pesast kaks poega. 2016. aastal munad hävinesid ja 2017. aastal riikliku seire käigus pesa ei seiratud. Ekspert Renno Nellise hinnangul on jätkuvalt tegemist merikotka olulise pesitsuskohaga, mida tuleb kaitsta ajalise liikumispääringuga sihtkaitsevööndis. Merikotka kaitse-eesmärgil on korrigeeritud liikumispääringuga sihtkaitsevööndi ulatust, mis arvestaks paremini elupaiga terviklikkust ja maastikus jälgitavust.

Kaitsealal on sarvikpütile sobilikuks pesitsuskohaks Koltse järv. Sarvikpütt pesitseb Eestis sageli madalatel ja ajutiselt kuivavatel veekogudel, näiteks karjäärid või Märjamaa järtad, ning tavaliselt pärast pesitsusperioodi kesksuvel ära kuivav Koltse järv ei ole liigile seetõttu erakordseks elupaigaks, sest sarvikpüti pojad lennuvõimestuvad juuni lõpus. Keskkonnaregistri andmetel pesitses Koltse järvel 1999. aastal kaks paari sarvikpütte. 2012. aastal toimunud Kura kurgu linnuala haudelinnustiku inventuuri käigus Viieristi looduskaitsealal sarvikpüti pesitsemist ei tuvastatud, sest loendati ainult rannikul pesitsevat ja rändeaegset linnustikku (EOÜ, 2012). 2013. aastal registreeriti eElurikkuse andmetel Koltse järvel sarvikpütipaari pesitsemine. 2014. aastal registreeriti eElurikkuse andmetel Koltse järvel sarvikpütipaari pesamaterjali kogumine. Linnuvaatleja Mati Martinsoni (2018) hinnangul on Koltse järv jätkuvalt sarvikpütile sobilik pesitsuskoht, mida kinnitab ka 2018. aasta kevadel leitud sarvikpütipaari pesitsemine. Selleks et kaitsta paremini sarvikpüti pesitsusala, on Koltse järv arvatud sihtkaitsevööndisse. Vastavalt Euroopa Liidu tähtsusega linnualade kriteeriumitele on Kura kurgu linnuala, kuhu kuulub osaliselt Viieristi looduskaitseala, esile tõstetud ka kui olulist sarvikpüti läbirändeala.

Kaitseala eesmärkideks lisatav sookooslus allikad ja allikasood (7160) on alal esmalt määratud 2001. aastal Natura sooelupaikade inventuuri käigus. 2010. aastal on Oliver Parrest

Eestimaa Looduse Fondi soode inventuuri käigus elupaiga uuesti inventeerinud, mille tulemusel varieerub esinduslikkuse hinnang B–C (väärtuslik kuni küllaltki väärtuslik). Võrreldes 2001. aasta inventuuriga leidub allikaid ja allikasoid varasema 9,3 ha asemel 2,4 ha, millest omakorda 0,6 ha kattub metsaelupaigatüüpidega. Elupaigatüüp paikneb kaitseala põhjapoolsemal lahustükil Litoriinamere rannaastangu servas ja pindala vähenemine on toimunud selle arvel, et kogu rannaastangualust metsasemat serva ei ole enam sooelupaigaks inventeeritud. Need sooelupaigad on olulised näiteks ohustatud taimeliikidele alpi võipätakale, Russowi sõrmkäpale, kärbesõiele ja tõmbiõielisele loale. Selleks, et tagada esinduslike sookoosluste soodsat seisundit, on need arvatud sihtkaitsevööndisse, mis võimaldab tõhusamalt reguleerida näiteks veerežiimi muutmist ja hoida ära kahjulikku majandustegevust. Ühtlasi tagab allikasoo kaitse nende kaitsealuste liikide elupaikade kaitse, mistõttu kõiki neid liike eraldi kaitse-eesmärgina ei nimetata.

Kaitsealal on inventeeritud veel loodusdirektiivi sooelupaigatüüpidest siirde- ja õõtsiksoid (7140) (1,3 ha), kuid väikese pindala tõttu ei ole neid metsaelupaigatüüpidest eristatud ja kooslust kaitseala kaitse-eesmärgiks ei seatud. Samal põhjusel ei ole kaitse-eesmärgiks seatud ka niiskuslembeseid kõrgrohustuid (6430) (0,2 ha). Koltse järve madalama nõo on Meeli Mesipuu 2015. aastal inventeerinud liigirikkaks madalsooks (7230), kuid samas toob välja, et elupaigatüüp on vaieldav ja tegemist võib-olla ka niiskuslembese kõrgrohustuga (6430). Arvestatud ei ole aga järve erandlikkust: tegemist on moreenküngaste nõos oleva ajutise veekoguga, mis täitub rohke veega ainult kevaditi ja kestvate sadude korral, kuid vesi võib mõnel aastal ka kauemaks püsima jääda. Eerik Leibaku (2015) hinnangul ei ole tegemist liigirikka madalsooga, sest soostumist ei ole. Järvenõos paiknevad allikad ja eriti rohkesti on neid nõo põhjaosas. Välisabi projekti „Natura 2000 võrgustiku moodustamine Eesti magevee- ja riimveeliikide ja nende elupaikade kaitseks” (Natura veeprojekt) käigus (2001–2003) määrati Koltse järv rannikulõukaks (1150\*), kuid oma asendi ja morfoloogia tõttu on Koltse järve rannikulõuka elupaigatüübiks pidamine ekslik, sest see ei vasta elupaigatüübi kirjeldusele. Järv on küll madal, kuid ühendus merega puudub. Merevesi ei saa järve mõjutada, sest järvest idas, enne merd asub kõrge, 24–27-meetrine Litoriinamere rannaastang. Ruta Tamre koostatud ametlikus järvede nimestikus (2006) on Koltse järv küll halotroofseks märgitud, kuid hinnatud ei ole vee ioonilise koostise järgi võimalikku mere reliktsel mõju. Eesti Maaülikooli põllumajandus- ja keskkonnainstituudi limnoloogiakeskuse professori Ingmar Oti hinnangul (2015) ei ole tegemist rannikulõukaga või looduslikult rohketoitelise järvega (3150), vaid järvega, mida loodusdirektiivi I lisas ei ole. Paljuski sarnaneb Koltse järv üleujutatava niiduga, kuhu koguneb regulaarselt kevaditi vesi, kuid ei kujune järvele omaseid kooslusi ega setteid. Koltse järve väärtustatakse kaitse-eesmärgina siiski kui järve, mitte kui hooldamist (niitmist või karjatamist) vajavat niitu. Eelnevat seisukohta toetab ka linnuvaatleja Mati Martinsoni (2018) hinnang, et Koltse järv on sarvikipütile sobilik pesitsuskoht. Seetõttu ei ole kaitse-eesmärgiks arvatud ka 2001. aastal Natura inventuuri käigus määratud sinihelmikakooslusi (6410) Koltse järve kaldal ja Lausma sihtkaitsevööndis. 2015. aastal inventeeris Meeli Mesipuu Koltse järve kaldad uuesti sinihelmikakooslusteks (6410), kuid eesmärgiks ei ole hakata neid poollooduslike kooslustena hooldama.

Kaitseala eesmärkideks lisatavad metsakooslused – vanad loodusmetsad (9010\*), vanad laialehised metsad (9020\*), rohunditerikkad kuusikud (9050), okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel (sürjametsad – 9060), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080\*) ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0\*) – on alal esimest korda määratud 2001. aastal toimunud Natura metsaelupaikade inventuuri käigus. Teist korda on need määratud 2012. aastal Consultare OÜ ekspert Sirje Azarov.



Elupaigatüüpide vanad loodusmetsad, vanad laialehised metsad, rohunditerikkad kuusikud, okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel, soostuvad ja soo-lehtmetsad ning siirdesoo- ja rabametsad esinduslikkus varieerub A–C (üliväärtuslik kuni küllaltki väärtuslik). Renno Nellise hinnangul vastab osa rohunditerikkaid kuusikuid pigem vana loodusmetsa tunnustele, sest kuusk ei ole esimeses rindes peapuuliigiks. Metsakoosluste terviklikkust on mõnel pool vähendanud inimtegevus, sh metsaraie ja elektriliinid. Valdava osa kaitseala metsadest moodustavad vanad loodusmetsad, mille pindala on 120,5 ha. Vanu laialehiseid metsi on alal 9,2 ha, rohunditerikkaid kuusikuid 58,3 ha, okasmetsi oosidel ja moreenikuhjatistel 65,2 ha, soostuvaid ja soo-lehtmetsi 58,8 ha ning siirdesoo- ja rabametsi 14,9 ha. Vanad loodusmetsad, vanad laialehised metsad, rohunditerikkad kuusikud ning soostuvad ja soo-lehtmetsad on elupaigaks kaitsealusele linnuliigile merikotkale. Okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel on oluline kasvukoht näiteks püramiid-akakapsale ja tuhkpihlakale ning rohunditerikkad kuusikud harilikule jugapuule ja harilikule luuderohule. Allikaline pinnas on mitmekesisistanud metsa hõredamate väikeste siirdesoo- ja rabametsaaladega, kus kasvab kaitsealustest taimeliikidest näiteks soo-neiuvaip (*Epipactis palustris*), harilik käöraamat (*Gymnadenia conopsea*) ja kuradi-sõrmkäpp (*Dactylorhiza maculata*).

Kõikide kaitseala väärtuslike metsakoosluste üks peamisi säilimise eeldusi on neid majandusmetsana mitte majandada. Selle tagab kõige efektiivsemalt sihtkaitsevööndi kaitsekord, kus tehakse ainult kaitsealuste liikide ja elupaikade seisundi parandamiseks vajalikke töid (äärmisel juhul minimaalselt kujundusraiet). Seetõttu on kõige väärtuslikumad kaitseala metsakooslused planeeritud sihtkaitsevööndisse. Koltse järve lõunakaldal paiknevad metsakooslused ei moodusta terviklikku metsamassiivi ja on seetõttu kavandatud jätta piiranguvööndisse.

Peale eeltoodu on Viieristi looduskaitseala kaitse all hoidmine põhjendatud asjaoluga, et tegemist on Natura 2000 võrgustikku kuuluva alaga. Kaitseala kattub täielikult Viieristi loodusala ja osaliselt Kura kurgu linnualaga.

### **2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik**

Kuna kaitsealal on peamiseks kaitse-eesmärgiks looduslike elupaikade ja liikide kaitse looduslike protsesside kaudu, rakendatakse kaitstava loodusobjekti tüübina jätkuvalt looduskaitseala. Hoiuala kaitsekord ei võimalda mitme eri rangusega vööndi moodustamist ja vajaliku piirangu rakendamist (nt liikumispiirang liikide häirimise vältimiseks pesitsusajal, jahi reguleerimine). Püsielupaigana kaitstakse üldjuhul ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi. Kaitstava loodusobjekti tüübina sobiks alale ka maastikukaitseala, sest üheks oluliseks väärtuseks maastikus on erinevad pinnavormid – Viieristi lited ja Litoriinamere rannaastang –, kuid kuna ala on senini kaitstud looduskaitsealana ja valdav on looduslike protsesside kaitse, ei ole piisavalt põhjendatud senise looduskaitseala muutmine maastikukaitsealaks.

### **2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndite piirid**

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (metsasihid, kraavide kaldad, nõlv (karjääriserv), mõõdistatud maaüksused, rannajoon,

teeservad, elektriliinid ja kõlvikute piirid). Pinnas- ja kruusateede kasutamisel piirina (põhikaardil vastavalt pideva kitsa joonega ja pideva laia joonega teede) on jäetud teeservast 2 m laiune puhver kaitsealast või liikumiskiiranguga sihtkaitsevööndist välja, et tagada paremini tee- ja kraavihoolduse toimimist, kui ei ole märgitud teisiti ja see ei sea ohtu kaitseala kaitse-eesmärgi. Kohtades, kus transpordimaa sihtotstarbega mõõdistatud maaüksuse piir puhvrit juba arvestab, eraldi puhvrit teeservast ei tehtud. Erandina on kasutatud ka mõttelisi sirgeid eelnevalt nimetatud objektide nurkadest või objektide pikendusena koordinaatidega kirjeldatud punktini, et hõlmata sihtkaitsevööndisse kaitset vajavaid loodusväärtusi. Geograafilised koordinaadid on esitatud L-EST-97 koordinaatsüsteemis. Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Viieristi looduskaitseala pindala on 389,8 ha ja see koosneb neljast lahustükist. Maaomandilt jaguneb kaitseala järgmiselt: 26,2 ha kuulub eraomandisse, 362,9 ha riigiomandisse ning ülejäänud 0,7 ha kaitsealast kuulub jätkuvalt riigi omandisse. Sihtkaitsevööndi pindala on 377,7 ha (sellest eramaad 18,7 ha, ülejäänud asub riigimaal) ja piiranguvööndi pindala on 12,1 ha (sellest eramaad 7,5 ha).

Kaitseala pindala suureneb kokku 9,9 ha peamiselt riigimaa arvelt. Kaitseala välispiiri olulisi laiendusi on kaks: suurima muutusena arvatakse kaitsealasse 9,2 ha Kaavi küla metsa (sh 9,1 ha riigimetsa ja 0,1 ha erametsa), et kaitsta paremini väärtuslikku vana loodusemetsa, soostuvat ja soo-lehtmetsa ning vähendada salu- ja soovikumetsa metsavajakuid. Lisaks poolitab praegune kaitseala piir ebaloogiliselt terviklikku väärtuslikku metsamassiivi. Laiendusele jääb 5,7 ha väga vana metsa kaalutud keskmise vanusega 110 aastat, kuid leidub ka bioloogiliselt vanu, üle 150-aastaseid puid. Teise laiendusena arvatakse kaitsealasse 0,5 ha Kaavi külas asuvat riigimetsa, et kaitsta paremini A-esinduslikkusega okasmetsi oosidel ja moreenikuhjatistel ning vähendada laanemetsa metsavajakut. Suuremate tehniliste korrigeerimistega arvatakse kaitsealast välja Kuressaare–Sääre tee, varem osaliselt kaitsealale jäänud Annivälja (72101:003:0182) (v.a maaüksuse läänepiirile jääv kraav) ja Laane (72101:003:0086) maaüksus ning viiakse kaitseala piir ühtima Viieristi looduskaitseala 10 (72101:003:0639) maaüksuse kirdeosa piiriga. Piiride korrigeerimise tulemusel suureneb sihtkaitsevööndite pindala piiranguvööndi arvelt 51,1 ha ja uute kaitseala laienduste arvelt 9,9 ha. Kinnistatud riigimaad läheb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse 44,7 ha.

Pindalalised muutused eramaade osas on järgmised: eramaad läheb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse 6,4 ha, kaitseta alalt sihtkaitsevööndisse 0,7 ha ja piiranguvööndisse 0,04 ha ning sihtkaitsevööndist välja 2 ha ja piiranguvööndist välja 0,2 ha.

Vastavalt eelnõukohasele kaitse-eeskirjale koosneb kaitseala tulenevalt kaitse-eesmärkidest, kaitsekorra eripärast ja majandustegevuse piiramise astmest neljast sihtkaitsevööndist ja ühest piiranguvööndist.

**Sihtkaitsevööndid.** Sihtkaitsevöönditesse on arvatud kaitsealuste linnuliikide olulised pesitsusalad ja kaitsealuste taimeliikide olulised kasvualad ning loodusdirektiivi kõrge loodusväärtusega soo- ja metsaelupaigatüübid. Sihtkaitsevööndites olev kaitsekord võimaldab seada ajalisi liikumiskiiranguid, mis on oluline pesitsusedukuse tagamiseks, välistada majandustegevuse ja seada rangeid kiiranguid muudele tegevustele, mis võivad ohustada kaitsealuste liikide elupaigatüüpide soodsa seisundi säilimist või taastamist. Sooelupaigatüüpide peamine ohutegur on kuivendamine ja metsaelupaigatüüpide peamine

ohutegur on majandustegevus. Elupaigatüüpide säilitamise kaudu hoitakse tüüpilist maastikuilmet ja pinnavorme ning kaitstakse kogu looduse mitmekesisust. Võrreldes 1997. aasta kaitse-eeskirjaga on uues kaitse-eeskirjas metsaelupaigatüüpide ja Koltse järve kaitse eesmärgil sihtkaitsevööndite pindala suurendatud. Piiride korrigeerimise tulemusel on sihtkaitsevööndite pindala suurenenud piiranguvööndi arvelt 51,1 ha ja uute kaitseala laienduste arvelt 9,9 ha. Eramaad läheb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse 6,4 ha. Kinnistatud riigimaad läheb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse 44,7 ha. Sihtkaitsevööndid on jagatud kaitse-eesmärgist ja kitsenduste ulatusest lähtuvalt kolme alljärgnevasse rühma.

- 1) Metsa- ja sookoosluste ning sealsete kaitsealuste liikide kaitse-eesmärgil moodustatud sihtkaitsevöönd kevadise pesitsusaegse liikumispiiranguga:

Jõesoo sihtkaitsevöönd oli varem looduslikule arengule jäetav kevadise pesitsusaegse liikumispiiranguga sihtkaitsevöönd. Liikumispiirang on rakendatud merikotka pesitsusedukuse kaitseks. Kuna pilliroo ja adru varumise keelamine ei ole vajalik, sest tegevus ei kahjusta sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärgiks seatud merikotka, metsa- või sooelupaikade seisundit, siis rakendatakse hooldatava sihtkaitsevööndi kaitsekorda kevadise pesitsusaegse liikumispiiranguga. Alale jääb üks asustatud merikotka pesapaik. Inimeste liikumist merikotka pesitsusajal on piiratud, sest liigitegevuskava alusel võib merikotka peamiste häirefaktorite mõju, st pesa lähedal toimuvad pesitsusaegsed raie- ja istutustööd, puidu väljavedu, kuivenduskraavide ning väljaveoteede rajamine ja hooldamine, avaldada negatiivset mõju merikotka pesitsusedukusele. Metsakooslustest kaitstakse vanu loodusmetsi, rohunditerikkaid kuusikuid, soostuvaid ja soo-lehtmetsi ning siirdesoo- ja rabametsi. Sookooslustest kaitstakse allikaid ja allikasoid. Olulisimatest kaitse-eesmärgiks olevatest kaitsealustest liikidest leidub seal tõmbiõielist luga ja harilikku jugapuud. Sihtkaitsevööndi piiritlemisel on aluseks võetud maaüksuste piire, rannajoont, pinnastee servast 2 m puhvrit, jättes tee vööndist välja, ning vööndi lõunapiiril Viieristi looduskaitseala 9 (80701:002:0605) maaüksuse edelanurgast mõttelist sirget lõuna poole mööda Kihelkonna metskond 80 (80701:002:0383) maaüksust pinnastee väliskurvini koordinaatidega X: 391 957,300; Y: 6 431 674,900. Mõttelist sirget on kasutatud ka Viieristi looduskaitseala 9 (80701:002:0605) maaüksuse loodenurgast põhja poole mööda Viieristi looduskaitseala 7 (80701:002:0615), Viieristi looduskaitseala 8 (80701:002:0604) ja Viieristi looduskaitseala 10 (72101:003:0639) maaüksust kuni Kihelkonna metskond 79 (80701:002:0382) maaüksuse kirdenurka (ilma mõttelise sirgeta jääks RMK matkarajatisena astangust alla minev trepp kuni platvormini liikumispiiranguga Jõesoo sihtkaitsevööndisse) ja sealt edasi ida poole mööda Viieristi looduskaitseala 10 (72101:003:0639) maaüksust kuni Simmuste (72101:003:0666) maaüksuse läänenurka.

- 2) Metsa- ja sookoosluste, pinnavormide ning sealsete kaitsealuste liikide kaitse eesmärgil moodustatud sihtkaitsevöönd:

Kahest lahustükist koosnev Viieristi sihtkaitsevöönd on moodustatud varasemast Valdesheimi sihtkaitsevööndist, mida on omakorda laiendatud varasema Koltse piiranguvööndi arvelt. Sihtkaitsevööndit on piiranguvööndi arvelt laiendatud seetõttu, et tagada paremini väärtuslike metsakoosluste (sh laane-, salu- ja soovikumetsa metsavajakud) ja sarvikpüti pesitsuspaiga Koltse järve kaitse. Lisaks on Koltse järvel suur tähtsus astangualuse allikasoo veerežiimi säilitamisel. Majanduslikult kasutatavaid ja osaliselt juba läbiraiutud vähem väärtuslikke erametsaosasid Koltse järve kaldal sihtkaitsevööndisse ei arvatud, sest nende kaitse on tagatud 100 m laiuse kalda piiranguvööndiga. Pinnavormidest soovitakse säilitada eelkõige Viieristi luidete ja Litoriinamere rannaastangu maastikuilmet. Metsakooslustest kaitstakse vanu loodusmetsi, vanu laialehiseid metsi, okasmetsi oosidel ja moreenikuhjatistel, soostuvaid ja

soo-lehtmetsi ning siirdesoo- ja rabametsi. Sookooslustest kaitstakse allikaid ja allikasoid. Olulisimatest kaitse-eesmärgiks olevatest kaitsealustest liikidest leidub seal harilikku jugapuud, harilikku luuderohu, püramiid-akakapsast, tuhkipihlakat ja tõmbiõielist luga. Sihtkaitsevööndi piiritlemisel on aluseks võetud maaüksuste piire, rannajoont, kaldajoont, Koltse järve kalda ääres olevat metsakõlviku piiri (viimase 20 aasta jooksul on metsapiir olnud ajas püsiv), nõlva (Viieristi karjääriserva) ja metsasihti, jättes sihi vööndist välja. Kraavi kalda kasutamisel piirina on vööndi lõunaosasa jäävad heinamaade piirdekraavid jäetud vööndist välja, sest nende hooldamine ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärke ja tegemist on eesvooludega, kuid vööndi põhjaosas Kihelkonna metskond 82 (72101:003:0393) maaüksuse kirdepiiri kraav, mis jääb osaliselt ka Annivälja (72101:003:0182) maaüksusele, on jäetud vööndisse, et vajaduse korral hoida ära kraavi hoolduse negatiivset mõju piirnevate metsakoosluste veerežiimile. Sihtkaitsevööndi lääneosa piiritlemisel on kruusatee servast kasutatud 2 m puhvrit, jättes tee vööndist välja, ja vööndi lõunaosas Jõesoo taluni viiva pinnastee servast 2 m puhvrit, jättes tee vööndisse. Vööndi piirnemisel Jõesoo sihtkaitsevööndiga on kasutatud Viieristi looduskaitseala 9 (80701:002:0605) maaüksuse edelanurgast mõttelist sirget lõuna poole mööda Kihelkonna metskond 80 (80701:002:0383) maaüksust pinnastee väliskurvini koordinaatidega X: 391 957,300; Y: 6 431 674,900. Mõttelist sirget on kasutatud Viieristi looduskaitseala 9 (80701:002:0605) maaüksuse loodenurgast põhja poole mööda Viieristi looduskaitseala 7 (80701:002:0615), Viieristi looduskaitseala 8 (80701:002:0604) ja Viieristi looduskaitseala 10 (72101:003:0639) maaüksust kuni Kihelkonna metskond 79 (80701:002:0382) maaüksuse kirdenurka ja sealt edasi ida poole mööda Viieristi looduskaitseala 10 (72101:003:0639) maaüksust kuni Simmuste (72101:003:0666) maaüksuse läänenurka. Mõttelist sirget on kasutatud ka vööndi lõunaosas Kure-Laasi (80701:002:0010) maaüksusel Kihelkonna metskond 81 (80701:002:0384) maaüksuse kagunurgast kagu poole heinamaa piirdekraavi väliskurvini koordinaatidega X: 391 969,4; Y: 6 431 124,700. Lisaks on kasutatud vööndi idaosas Viieristi looduskaitseala 10 (72101:003:0639) maaüksusel Annivälja (72101:003:0182) maaüksuse lõunapiiri pikendusena mõttelist sirget kagu poole rannajooneni koordinaatidega X: 393 401,700; Y: 6 432 697,900.

3) Metsakoosluste ja sealsete kaitsealuste liikide kaitse eesmärgil moodustatud sihtkaitsevööndid:

Kaavi sihtkaitsevöönd oli ka varem sihtkaitsevöönd, mida on laiendatud varasema loodusliku Riiu soo sihtkaitsevööndi arvelt, et võimaldada vajaduse korral püramiid-akakapsa jaoks vajalikke hooldusteid. Vööndit on laiendatud lõunaosas vana loodusmetsa, soostuva ja soo-lehtmetsa ning loodeosas okasmetsad oosidel ja moreenikuhjatistel kaitse-eesmärgil uue ala arvelt ning laane-, salu- ja soovikumetsa metsavajakute vähendamiseks. Metsakooslustest kaitstakse veel vanu laialehiseid metsi. Olulisimatest kaitse-eesmärgiks olevatest kaitsealustest liikidest leidub seal harilikku jugapuud, harilikku luuderohu ja püramiid-akakapsast. Sihtkaitsevööndi piiritlemisel on aluseks võetud maaüksuste piire, metsakõlviku piiri ja elektriliine, jättes liini vööndist välja. Elektriliini vööndist välja jätmise tähendab seda, et elektriliini kaitsevööndi juba hooldusraietega lagedaks tehtud ala ei arvata vööndisse. Kraavi kalda kasutamisel piirina on vööndi lõunaosasa jäävad heinamaade piirdekraavid jäetud vööndist välja, sest nende hooldamine ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärke ja tegemist on eesvooludega. Mõttelist sirget on piirina kasutatud vööndi lõunaosas Kuressaare metskond 543 (80701:002:0610) maaüksusel Kuusetuka (80701:002:0184) maaüksuse idanurgast ida poole heinamaa piirdekraavi välisnurgani koordinaatidega X: 391 312,400; Y: 6 428 033,000 ja vööndi põhjaosas Kuressaare metskond 48 (80701:002:0115) maaüksusel elektriliini pikendusena edela poole Kuressaare–Sääre teeni koordinaatidega X: 391 252,800; Y: 6 428 992,200.

Lausma sihtkaitsevöönd oli ka varem sihtkaitsevöönd, mis on moodustatud peamiselt rohunditerikaste kuusikute ning soostuvate ja soo-lehtmetsade kaitseks. Sihtkaitsevööndi piiritlemisel on aluseks võetud Viieristi looduskaitseala 1 (80701:002:0614) maaüksuse piire, mõttelist sirget sama maaüksuse lõunaosas Lõometsa (80701:002:0287) maaüksuse loodepiiri pikendusena edela poole kuni kruusatee serva koordinaatidega X: 389 706,200; Y: 6 431 047,000 ja kruusatee servast 2 m puhvrit, jättes tee vööndist välja. Kruusateeäärne kraav on vööndisse jäetud, et hoida vajaduse korral ära kraavi hoolduse negatiivset mõju piirnevate metsakoosluste veerežiimile.

**Piiranguvööndisse** on jäetud majanduslikult kasutatavad vähem väärtuslikud metsaosad Koltse järve kaldal, kus on peamiselt erametsad. Nende metsaosade kaitset aitab tagada 100 m laiune kalda piiranguvöönd. Piiranguvööndi kaitsekord võimaldab tagada kaitsepuhvri ümber Koltse järve. Piiride korrigeerimise tulemusel on piiranguvööndi pindala vähenenud sihtkaitsevööndi arvelt 51,1 ha. Eramaad läheb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse 6,4 ha. Kinnistatud riigimaad läheb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse 44,7 ha. Kaitsealal on üks piiranguvöönd, mille kaitse-eesmärk on looduse mitmekesisuse ja kaitsealuste liikide kaitse. Kaitsealustest liikidest kasvab piiranguvööndis näiteks püstine hiirehernes (*Vicia cassubica*).

Koltse piiranguvöönd piiritleti viisil, et hõlmata sinna eelnevalt nimetatud majanduslikult kasutatavad ja osaliselt juba läbiraiutud vähem väärtuslikud metsaosad Koltse järve kaldal. Võrreldes 1997. aasta eeskirjaga on Koltse piiranguvööndi piire vähendatud ja varasem nimi Koltsi on muudetud ametliku Koltse järve nime järgi Koltse piiranguvööndiks. Vööndist välja arvatud looduskaitsealiselt väärtuslikumad alad arvati Viieristi sihtkaitsevööndisse. Piiranguvööndi piiritlemisel on aluseks võetud maaüksuste piire, kaldajoont, kruusa- ja pinnastee servast 2 m puhvrit, jättes tee vööndist välja, ja metsakõlviku piiri, sh Koltse järve kaldaäärset metsakõlviku piiri (viimase 20 aasta jooksul on metsapiir olnud püsiv).

## 2.5. Kaitsekord

### 2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal asuvaid loodusväärtusi (ekspert Sirje Azarov Consultare OÜ-st, ekspert Meeli Mesipuu Pärändkoosluste Kaitse Ühingust, Tarmo Niitla ja Erki Uustalu Eestimaa Looduse Fondist, Tõnu Talvi, Maarja Nõmm, Urmas Lambut, Allar Liiv, Liis Sepp, Selve Pitsal, Maris Sepp, Marju Erit, ja Märta Kesküla Keskkonnaametist, lisaks veel eksperdid bioloog Oliver Parrest, limnoloog Ingmar Ott, botaanik Uve Ramst, ornitoloog Renno Nellis, linnuvaatleja Mati Martinson, looduskaitseekspert Eerik Leibak jpt) ning kaitseala tsoneeringu ja kaitse-eeskirja koostamise kohta koostatud eksperdiarvamust (Renno Nellis 2015).

Eksperdi hinnanguga tehtud ettepanekut arvata Kure-Laasi (80701:002:0010) maaüksuse kraav kaitsealasse ei arvestatud, sest tegemist on eesvooluga. Eksperdi hinnangu ettepanekuga moodustada Litoriiinamere rannaastangu ja mere vahelisest alast looduslikule arengule jäetav sihtkaitsevöönd ei arvestatud, sest see muudab sihtkaitsevööndite piiritlemise ja paiknemise ebaloogiliseks. Kaitsekord ei sea ohtu väärtuslike looduslikus seisundis olevate metsaelupaigatüüpide seisundit rannaastangu ja mere vahelisel alal, sest need jäetakse looduslikule arengule ja need ei vaja kujundusraieid. Rannaastangu peal saab vajaduse korral liigikaitselise tööna püramiid-akakapsa kasvutingimusi parandada. Lausma sihtkaitsevööndit ei

jäetud looduslikuks sihtkaitsevööndiks eelkõige selle väiksuse (30 ha) tõttu, sest looduslik sihtkaitsevöönd sobib suuremate metsamassiivide kaitseks.

Eksperdi hinnangu ettepanekuga mitte lubada jalgratastega sõitmist radadel ei arvestatud, sest Viieristi sihtkaitsevööndisse jääb jalgrattaga sõitmiseks sobilikke radasid, millel sõitmine ei sea ohtu kaitseala kaitse-eesmärke.

Kaitse-eeskirjaga kehtestatud piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal leiduvate liikide ja looduslike koosluste säilimise ja soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 32; edaspidi *PS*). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on *PS* §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb *PS* §-st 53. Tulenevalt *PS* §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse (edaspidi *KeÜS*) ja looduskaitse seaduse alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiollemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse direktiivist 92/43/EMÜ riigile tulenevat kohustust tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala kaitsekorra uuendamine ja loodusväärtusi kahjustavatele tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kaitseala tsoneeritud nelja sihtkaitsevööndisse ja ühte piiranguvööndisse. Leebem kaitse-eeskirja seaks ohtu kaitseala eesmärkide saavutamise, kuna ei võimalda kaitsealal olevate koosluste ja kaitsealuste liikide säilimist.

Kalapüüki ei ole ainukeses veekoguga Viieristi sihtkaitsevööndis reguleeritud, sest Koltse järv ei ole kalastamiseks sobiv (ajutine veekogu). Roo varumist piiranguvööndis külmumata pinnasel ei reguleerita, sest sobivaid rooalasid ei ole. Poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalikku tegevust ei reguleerita, sest hooldust vajavaid kooslusi ei ole.

## **2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted**

Inimestel on lubatud viibida ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal, välja arvatud määruse § 11 punktis 3 sätestatud ajal (15. veebruarist 31. juulini) Jõesoo sihtkaitsevööndis. Inimeste liikumise reguleerimine on oluline merikotka häirimise

vältimiseks tema pesitsusajal, kuna Viieristi looduskaitsealal on merikotka kaitse esmase tähtsusega. Selleks, et võimaldada inimestel Viieristi looduskaitseala loodusega tutvumist, on aasta läbi liikumiseks avatud matkarajatised ning väljaspool merikotka aktiivseimat pesitsusperioodi saab külastada pärast kevadise liikumispiirangu lõppemist ka Jõesoo sihtkaitsevööndit. Peamiseks külastatavaks kohaks on RMK matkarada Viieristi luidetel ja RMK puhkekoht Litoriinamere rannaastangul. Inimeste liikumise ja loodusandide kasutamise võimaluste minimaalne piiramine on kooskõlas ala puhkemajanduslike võimaluste parema ärakasutamisega.

Telkimine ja lõkke tegemine on kaitsealal lubatud õuemaal ning kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Õuemaid kaitsealale ei jää, kuid ei saa välistada, et näiteks Kivipõllu (80701:002:0422) maaüksuse eramaaomanik soovib ehitada väljapoole Koltse järve ehituskeeluvööndit (100 m) elamu, sest selleks sobilik mittemetsamaa asub kaitseala lääne servas. Ette valmistatud telkimis- ja lõkkekohti kaitsealal ei ole. Telkimine ja lõkke tegemine selleks ette valmistamata ja tähistamata kohas on lubatud kaitseala valitsemise või kaitse korraldamisega seotud tegevusel, järelevalve- ja päästetöödel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel ja metsamajandustöödel.

Reguleerimata telkimine ja lõkke tegemine kaitsealal seavad ohtu kaitseväärtuste säilimise, kuna suureneb negatiivne mõju kooslustele (tallamine, prahistamine, koosluste paigutine hävitamine, puude raie või lamapuidu kasutamine lõkke tegemiseks jne) ja kaitsealuste liikide elupaikadele. Füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal telkimisel ja lõkke tegemisel tuleb arvestada KeÜS §-des 35 ja 36 sätestatuga. Ettevalmistamata kohas võib lõket teha muu hulgas kaitse korraldamisega seotud tegevusel, näiteks koosluste hooldustöödel raiejäätmete põletamisel. Ettevalmistamata kohas on telkimine erandkorras kaitseala valitseja nõusolekul lubatud näiteks teadustöödel (sh seiretöödel). Täpsemalt on arutatud kaitseala külastuskorraldus läbi 2016. aastal valminud kaitsekorralduskavas (Viieristi looduskaitseala kaitsekorralduskava 2016–2025).

Kaitsealal on lubatud sõidukiga sõitmine teedel (ehitusseadustiku § 92 lõike 1 ja liiklusseaduse (edaspidi LS) § 2 punkti 81 tähenduses, jalgrattaga sõitmine ka radadel, välja arvatud liikumispiirangu ajal sihtkaitsevööndis. Sõidukiga sõitmine väljaspool teid ja maastikusõidukiga sõitmine on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel ning kaitse-eeskirjaga lubatud tegevusel, sealhulgas metsa- ja põllumajandustöödel.

Sõidukitega ja maastikusõidukitega sõitmine teedel ega jalgratastega sõitmine teedel ja radadel ei ohusta kaitseala kaitse-eesmärke. Sõidukiga ja maastikusõidukiga (LS § 2 punktide 73 ja 36 tähenduses) võib väljaspool teid sõita kaitse-eeskirjaga lubatud tegevusel (sh liigikaitsetööd, teadustööd, liinirajatiste hooldustööd, metsa- ja põllumajandustööd, olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd, pilliroo- ja adruvarumistööd ning jahipidamise käigus lastud suurulukite väljavedu maastikult), kuna need tegevused ei ohusta kaitse-eesmärgiks olevaid väärtusi. Erisused väljaspool teed sõitmisele on seatud, sest kaitsealal on tegemist õrna pinnasega kooslustega ja vältida tuleb kaitsealuste elupaigatüüpide pinnasekahjustusi. Need erisused tulenevad osaliselt LKS § 30 lõikest 3. Kuna LKS teeb metsa- ja põllumajandustööde osas erandi ainult maatulundusmaale (LKS § 31 lõike 2 punkt 10), siis selleks, et ka väljaspool maatulundusmaad saaks metsa- ja põllumajandustöödel sõidukiga sõita, on need tööd määruuses eraldi välja toodud. Põllumaid kaitsealale ei jää, kuid ei saa välistada, et näiteks Kivipõllu (80701:002:0422) maaüksuse eramaaomanik soovib põldu harida, sest selleks sobilik

mittemetsamaa asub kaitseala lääneservas. Jalgrattaga sõitmiseks sobilikud rajad on ainult Viieristi sihtkaitsevööndis.

Kaitseala veealal on lubatud ujuvvahendiga sõitmine järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel (sh seiretööl). Säte tagab Koltse järvel võimalikud vajalikud veeliikluse võimalused, samas hoiab ära sarvikipüti pesitsusperioodil näiteks kummipaadiga järvel sõitmise. Pärast sarvikipüti pesitsusperioodi lõppu ei ole ujuvvahendiga sõitmine enam võimalik, sest veekogu kuivab ära. Järve madala veeseisu tõttu on raskendatud mootoriga ujuvvahendi kasutamine. Lisaks ei ole järve väiksuse tõttu mootoriga ujuvvahendit vaja kasutada ja kuivanud järves ei saagi ujuvvahendit kasutada.

Kaitsealal on lubatud jahipidamine, välja arvatud Jõesoo sihtkaitsevööndis liikumiskiirangu ajal 15. veebruarist kuni 31. juulini, kui jahipidamine on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Jõesoo sihtkaitsevööndi jahipiirang on vajalik merikotka pesitsusrahu tagamiseks. Jõesoo sihtkaitsevöönd on liikumiskiiranguga sihtkaitsevöönd, kus ka liikumiskiirangu ajal võib erandina vajalikuks osutuda jahipidamine, kui selgub, et mõni jahiuluk kahjustab kaitseala kaitseväärtusi (näiteks metssigade kahjustused orhideedele), või on tuvastatud lähiümbruskonnas jahiulukite kahjustused kari- ja/või koduloomadele (näiteks huntide kahjustused lammastele) või ohustavad rebane, kährik, nugis jt kaitsealuseid linde nende pesitsusaladel rannikul või on tekitatud kahju inimesele või kaitseala loodusväärtustele, näiteks metssiga kinnistuomaniku varale (sh olukord, kus kaitsealaga piirnevate taluõued on metssead üles kündnud). Kui kaitsekorralduslikult osutub erandkorras vajalikuks liikumiskiirangu ajal jahipidamine, saab kaitseala valitseja jahti vajaduse korral lubada, seades selleks vajalikud tingimused ja arvestades, et merikotka pesitsemist ei häiritaks. Erandkorras liikumiskiirangu ajal jahipidamise lubamine kaitseala valitseja nõusolekul võimaldab jahimeestel liikuda läbi liikumiskiiranguga Jõesoo sihtkaitsevööndi Viieristi sihtkaitsevööndi alale, kuhu ligipääsu raskendab Litoriinamere rannaastang. Avalik huvi on eelkõige suurulukite küttime vastu. Kuigi kogu kaitseala on osa Kura kurgu linnualast, ei keelata linnujahti, sest enamik Kura kurgu linnuala kaitse-eesmärgina käsitletud linnuliikidest on merega seotud ja kaitsealale mereala ei jää. Linnujahi piiramisel ei ole olulist mõju ka pesitsus- ja läbirände rahu tagamisel, sest kaitsealal puudub oluline huvi linnujahi pidamiseks, põhiline suurulukite küttime aeg ei lange kokku lindude kevadise pesitsusperioodiga ja kuna kaitsealal on tegemist enamasti metsamaaga, siis läbirändel olevad veelinnud seda puhke- ja toitumisalana ei kasuta.

### **2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga**

Tegevused, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt LKS § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detail- ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada lautrit või paadisilda, anda projekteerimistingimusi ja ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja vee erikasutusluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatist, ning lisaõõta jahiulukeid.

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta



kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootusest sellise tegevuse õiguspärasuse suhtes.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võtte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, saavutades looduskaitse ja arendushuvide ühitamise.

## **2.5.4. Sihtkaitsevöönd**

### **2.5.4.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid**

Sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate koosluste säilitamiseks. Viieristi looduskaitsealal on sihtkaitsevööndid moodustatud kaitstavate elupaikade, taimeliikide, veealade, puistute ning haudelinnuliikide pesitsuspaikade kaitseks. Kaitsealal on neli sihtkaitsevööndit, mis on lähtuvalt kaitse-eesmärgist jaotatud kolme alljärgnevasse rühma.

1) Jõesoo sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on merikotka pesitsusala kaitse ning metsa- ja sookoosluste, kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Sihtkaitsevööndi kaitsekord võimaldab hoida metsa merikotka pesipaigana sobivana, seada vajaliku liikumispiirangu ning tagada allikate ja allikasoo veerežiimi puutumatus.

2) Viieristi sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on pinnavormide kaitse, sealhulgas Viieristi luidete, Litoriniamere rannaastangu ja Koltse järve säilitamine ning metsa- ja sookoosluste, kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Sihtkaitsevööndi kaitsekord võimaldab tagada nii allikate ja allikasoo, vana loodusmetsa ning oosidel ja moreenikuhatistel olevate okasmetsade kui ka pinnavormide kaitse.

3) Kaavi ja Lausma sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on metsakoosluste struktuuri, liigilise ja vanuselise mitmekesisuse ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Kaavi ja Lausma sihtkaitsevööndis tuleb tagada eelkõige rohunditerikaste kuusikute ning soostuvate ja soo-lehtmetsade kaitse, mida on võimalik teha sihtkaitsevööndi kaitsekorraga.

### **2.5.4.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis**

Sihtkaitsevööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kaitseala valitseja nõusolekul selleks ettevalmistatud kohas. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine ja rahvaürituse korraldamine selleks ette valmistamata kohas on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Nõusoleku võib küsida ka kindla perioodi peale, kui tegemist on regulaarsete rahvaüritustega, mida saab pikemalt ette planeerida. Rahvaüritus on organiseeritud üritus, näiteks matk, orienteerumis-, jalgratta- vm spordiüritus, õppus, meelelahutus-, kaubandus- vm üritus. Kaitseala üks eesmärk on looduse tutvustamine ja selleks on ette valmistatud külastustaristu: matkarada ja puhkekoht. Samuti loetakse ettevalmistatud kohtadeks olemasolevaid teid. Piirang võimaldab korraldada rahvaüritust matkarajal ja muudes ettevalmistatud kohtades ilma kaitseala valitseja nõusolekuta, kuid samas väldib suuremaid rahvakogunemisi, mida ettevalmistatud taristu ei pruugi mahutada või võib rahvaüritusega kaasneda elustiku liigne häirimine. Kaitseala valitseja nõusolekul ette valmistamata kohas

rahvaürituse kooskõlastamise nõue on vajalik, et vältida tallamistundlike koosluste ja taimestiku kahjustamist.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, sealhulgas looduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalikud hooldus- ja taastamistööd. Koosluse kujundamisena võib kaitseala valitseja sihtkaitsevööndis lubada näiteks kujundusraiet üksikute puude väljaraiumiseks, häilude raiumist metsakoosluste mitmekesisuse taastamiseks. Raietega võib lubada puistute liigilise mitmekesisuse kujundamist ja metsade bioloogilise mitmekesisuse suurendamist. Raietingimuste seadmisel tuleb arvestada, et raiutaval alal ei häiritaks ka vara- ega hilispesitsejaid (kotkad jt), mistõttu võib kaitseala valitseja sõltuvalt kaitsealuste liikide pesitsusajast seada raietele ajalisi piiranguid. Raie tehnoloogia, aja ja puistu koosseisu nõuete kooskõlastamine kaitseala valitsejaga tagab kontrolli elupaikade soodsa seisundi säilitamise üle. Lausma ja Viieristi sihtkaitsevööndis loomade karjatamisega ei tegeleta, sest ei ole otstarbekas hakata väikestel ja kitsastel sinihelmikakooslustel loomi karjatama.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik tegevus, näiteks püramiid-akakapsa kasvutingimuste parandamine võsaraiega. Need tegevused on vajalikud liikide elupaikade seisundi parandamiseks ja liigilise mitmekesisuse suurendamiseks ning nende tegemist saab kaitseala valitseja vastavalt vajadusele suunata.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutööd ja loodusliku veerežiimi taastamine. Vajalikuks võib osutada liigniisketel aladel loodusliku veerežiimi taastamine kraavide alalise või ajutise sulgemisega. Olulisimad sihtkaitsevöönditega piirnevad, kuid ikkagi sihtkaitsevööndisse jäävad kraavid on Viieristi sihtkaitsevööndi põhjaosas ja Lausma sihtkaitsevööndi lõunaosas. Kuivendamine kahjustab allikate ja allikasooide, soostuvate ja soo-lehtmetsade ning siirdesoo- ja rabametsade seisundit. Mõju suurus sõltub kraavi asukohast, ehituslikust eripärast, pinnasest jms, seetõttu ei ole määrusega võimalik ette näha igasse olukorda sobivaid tingimusi ja on jäetud seetõttu kaitseala valitseja igakordseks kaalutusotsuseks. Hooldustööde lubamisel hindab Keskkonnaamet ühelt poolt tegevuse potentsiaalset mõju ala loodusväärtustele, teisalt kaalub, kas hooldamata jätmise tekitaks kahju väljaspool kaitseala asuvatele aladele. Olukordades, kus maaparandussüsteemide kuivendamise mõju puudub või see pole kaitse-eesmärkidele oluline, saab tegevust lubada. Muudel juhtudel saab mõju tingimuste seadmise kaudu vähendada või vältida. Kaitseala valitseja saab maaparandussüsteemide hoiutöödele nõusoleku andmisel seada vajaduse korral ajalisi jm piiranguid, et piirnevad loodusväärtused säiliks soodsas seisundis. Maaparandussüsteemide hooldustööd, milleks on vajalik kaitseala valitseja nõusolek, on näiteks puittaimestiku raiumine, veejuhtme sügavuse ja põhjalaiuse taastamine sette eemaldamisega, truubi ja regulaatori settest puhastamine, truubiotsakute korrastamine ja voolutakistuse eemaldamine, välja arvatud siis, kui voolusängist kõrvaldatakse voolutakistusena üksikuid esemeid, nagu langenud puud, suuremad kivid, prügi. Samuti ei ole kaitseala valitseja nõusolekut vaja rohttaimede niitmiseks. Samas on oluline, et ka nende tööde tegemisel arvestataks ala kaitse-eesmärgiga ega kahjustataks loodusväärtusi. Olulisimad eesvoolud heinamaade piirdekraavidena on Viieristi sihtkaitsevööndi lõunaosas ja Kaavi sihtkaitsevööndi lõunaosas jäetud kaitsealast välja, sest nende korrastamine ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärke.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud olemasolevate ehitiste hooldustööd. Kaitseala valitseja nõusoleku nõue on seatud, et vajaduse korral seada ajalisi piiranguid

lähtuvalt linnustiku, taimestiku või elupaigatüüpide kaitsest. Olemasolevate ehitiste hooldustööd on lubatud, et mitte välistada olemasolevate teede, RMK matkaraja, RMK puhkekoha ja elektriliinide ning muude kaitseala tarbeks püstitavate tootmisotstarbeta ehitiste ja kinnistu tarbeks püstitavate tehnovõrgurajatiste hooldustöid.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud tootmisotstarbeta ehitiste püstitamine kaitseala tarbeks ja tehnovõrgu rajatiste püstitamine.

Kuna kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti, siis LKS § 30 lõike 2 alusel on uute ehitiste püstitamine sihtkaitsevööndis keelatud. Erandina on kaitseala valitseja nõusolekul sihtkaitsevööndis lubatud tootmisotstarbeta ehitiste püstitamine kaitseala tarbeks ja tehnovõrgu rajatiste püstitamine. Ehituskeeluvööndisse tootmisotstarbeta ehitiste püstitamise vajadus puudub, mistõttu selles osas erandit LKS § 38 alusel ei tehta. Uute ehitiste püstitamine on sihtkaitsevööndis keelatud, et vältida seal paiknevate väärtuslike koosluste ja kaitsealuste liikide elupaikade kahjustumist. Kaitseala tarbeks vajalike tootmisotstarbeta ehitiste alla kuuluvad eelkõige koosluste ja liikide elupaikade taastamiseks vajalikud rajatised (sh veetõkked kraavides) ning loodushariduse edendamiseks vajalikud rajatised ja väikehooned (sh vaatlustornid, kuivkäimlad, varjeonnid). Tehnovõrgu rajatiste püstitamine võib vajalikuks osutada näiteks maakaabli paigaldamiseks läbi Viieristi sihtkaitsevööndi Jõesoo (80701:002:0468) maaüksusele Jõesoo taluni mööda ainukest taluni viivat pinnasetee serva. Talu ise jääb kaitsealast välja. Lisaks läbib Kaavi ja Viieristi sihtkaitsevööndit elektriliin, mis on vajalik Sõrve poolsaarel asuvate külade elektrivarustuse tagamiseks, ja vajalikuks võib osutada näiteks elektriliini väljavahetamine maakaabli vastu. Tuleb arvestada, et töödega ei kahjustataks kaitsealuseid elupaigatüüpe või kaitsealuste liikide elupaiku. Ehitamine võib pöördumatult hävitada elupaiku, võib eeldada raadamist, kuivendamist jms. Kuna ehitamise mõju eesmärkidele sõltub paljudest asjaoludest, sealhulgas ehitise iseloomust, tehnoloogiast, asukohast ja mahust, siis ei ole määrusega võimalik ette näha igasse olukorda sobivaid tingimusi ja on jäetud seetõttu kaitseala valitseja igakordseks kaalutusotsuseks. Sihtkaitsevööndis saab kaaluda ehitamist, mis on kaitseala tarbeks vajalik. Kaitseala valitseja nõusolekul kinnistu või kaitseala tarbeks tee või lautrikoha rajamist sihtkaitsevööndis ei ole vaja, sest looduslikesse kooslustesse ei ole uusi teid vaja teha ning alal ei ole vanu lautrikohti, mida taastada. Tootmisotstarbeta ehitiste püstitamist kaitsealal paikneva kinnistu tarbeks ei ole sihtkaitsevööndis vaja lubada, sest lisaks võimalikule õuealale Koltse järve lähedal Kivipõllu (80701:002:0422) maaüksusel on sihtkaitsevööndist välja jäetud ka võimaliku õuealaga piirnev looduskaitsealiselt vähem väärtuslik ala, kuhu on võimalus rajada kinnistu tarbeks vajalikke rajatise või ehitise.

Kaitseala valitseja nõusolekul on Jõesoo ja Viieristi sihtkaitsevööndis lubatud pilliroo ja adru varumine. Mererannik on koht, kuhu võib adru koguneda ja kus kasvab pilliroogu. Adru varumine on agariku ehk furtsellaaria ja adru kogumine rannalt. Kuna pilliroogu varutakse talvel ning adru sageli sügisel, st valdavalt väljaspool Jõesoo sihtkaitsevööndi liikumispiirangu aega, siis saab mererannikule pilliroo ja adru varumiseks läheneda ka mööda Jõesoo sihtkaitsevööndi rannikut. Pilliroo ja adru varumise keelamine Jõesoo sihtkaitsevööndis ei ole vajalik, sest tegevus ei kahjusta sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärgiks seatud merikotka, metsa- või sooelupaikade seisundit. Kohalike huvi kaitsealalt adru või pilliroogu varuda on väga väike, kuna rannikule on raske ligi pääseda. Koltse järvel on pilliroo osatähtsus kaduvväike või lausa olematu ja seetõttu puudub huvi pilliroogu varuda. Eelkõige tuleb tagada sarvikpüti pesitsuspaiga kaitse. Kui tulevikus peaks pilliroo ja adru varumine päevakorda tõusma, saab kaitseala valitseja seada nendele tegevustele tingimusi ning suunata adru ja pilliroo varujaid nii, et ei kahjustataks kaitseala kaitseväärtusi. Näiteks saab kaitseala valitseja

seada tingimusi adru kogumise ajale, et selle käigus ei häiritaks rannikul pesitsevaid linde, või seada tingimusi adru kogumise kohale või viisile, et tegevuse käigus ei kahjustataks rannikuäärseid kaitsealuseid elupaigatüüpe. Samuti saab reguleerida varutava pilliroo koguseid ja seada tingimusi roo varumise ajale sõltuvalt kaitsealuste, sh varapesitsejate roostikuliikide olemasolust ja nende soodsa seisundi tagamisest. Samuti saab kaitseala valitseja seada pilliroo ja adru varumisel tingimusi sõidukitega sõitmisele väljaspool teid. Väljaspool teid sõitmist võimaldab kaitse-eeskirja § 5 lõige 3, kuid kaitsealuste elupaigatüüpide ja kaitsealuste liikide elupaikade soodsa seisundi tagamiseks võib osutada vajalikuks keelata teatud kohtades väljaspool teid sõitmine.

#### **2.5.4.3. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis**

Sihtkaitsevööndis on kooskõlas kaitse-eeskirjas sätestatud erisustega keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndite peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitseala sihtkaitsevööndis lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärki või seisundit.

Sihtkaitsevööndis on keelatud, arvestades määrusega sätestatud erisustega, inimeste viibimine Jõesoo sihtkaitsevööndis 15. veebruarist kuni 31. juulini, välja arvatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevustel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval jahipidamisel ja teadustegevusel. Piirangu eesmärk on tagada merikotka pesitsusperioodil tema häirimatus.

#### **2.5.5. Piiranguvöönd**

##### **2.5.5.1. Piiranguvööndi eesmärgid**

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Kaitsealal on üks piiranguvöönd. Koltse piiranguvööndi kaitse-eesmärk on metsakoosluste elustiku mitmekesisuse ja kaitsealuste liikide kaitse. Piiranguvööndisse on jäetud majanduslikult kasutatavad vähem väärtuslikud metsaosad Koltse järve kaldal.

##### **2.5.5.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis**

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, arvestades kaitse-eeskirjas sätestatud erisustega. Majandustegevus on lubatud vastavalt LKS § 31 lõikele 1. Piiranguvööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud ning rahvaürituse korraldamine õuemaal. Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud. Kuni 50

osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud, ei sea ohtu kaitseala kaitseväärtusi. Õuemaad loetakse rahvaürituse korraldamiseks ettevalmistatud kohaks. Rahvaürituse korraldamisele õuemaal ei ole osalejate arvule seatud piiranguid, kuna seal ei paikne olulisi loodusväärtusi ja nimetatud tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist. Rahvaürituste korraldamine õuemaal toimub kinnisasja omaniku loal. Õuemaid kaitsealale ei jää, kuid ei saa välistada, et näiteks Kivipõllu (80701:002:0422) maaüksuse eramaaomanik soovib ehitada väljapoole Koltse järve ehituskeeluvööndit (100 m) elamu, sest selleks sobilik mittemetsamaa asub kaitseala lääneservas. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine kohas, mis ei ole selleks kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ega tähistatud, on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, et kaitseala valitsejal oleks võimalik suunata ürituse toimumist nii, et see ei kahjustaks kaitseala kaitseväärtusi. Piiranguvöönd on pindalaliselt väike ala. Vajaduse korral saab seada tingimusi, et ei kahjustataks väikesepindalalise ala loodusväärtusi.

Piiranguvööndis on lubatud biotsiidi, väetise ja taimekaitsevahendi kasutamine õue- ja põllumaal. Piiranguvööndisse õue- ja põllumaid ei jää, kuid Kivipõllu (80701:002:0422) maaüksusele elamu rajamisel võib selleks vajadus tekkida. Biotsiidi, väetise ja taimekaitsevahendi kasutamine on lubatud vaid õue- ja põllumaal, et ained ei kahjustaks väljaspool neid alasid olevaid tundlikke ökosüsteeme. Eelkõige võib ohustatud olla piirneva Koltse järve veerežiim. Lisaks vähendavad need ained liigilist mitmekesisust, kuna mõjuvad surmavalt või elu pärssivalt suuremale hulgale liigirühmadest, mitte ainult kahjuritele ja umbrohule.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud uue ehitise püstitamine, kusjuures kaitseala tarbeks ehitise püstitamisel ehituskeeluvööndisse ei laiene ehitisele ranna ehituskeeluvööndi ehituskeeld (LKS § 38 lõige 7). Ehituskeeluvööndisse kaitseala tarbeks vajalike ehitiste hulka kuuluvad eelkõige loodushariduse edendamiseks vajalikud rajatised ja väikehooned (sh vaatlustornid, kuivkäimlad, varjeonnid), kui selleks peaks tulevikus vajadus tekkima. Ehituskeeluvöönd on Koltse järvel LKS § 38 lg 1 p 4 kohaselt 50 meetrit, kuivõrd Koltse järve ümbritseb valdavas osas mets, siis laieneb LKS § 38 lg 2 alusel metsamaal (metsaseaduse § 3 lõike 2 tähenduses) ehituskeeluvöönd kalda piiranguvööndi piirini ehk 100 meetrit. Piiranguvööndit läbivate võimalike kommunikatsioonide väljaehitamist saab teha üldplaneeringu või detailplaneeringu alusel ehituskeeluvööndit vähendamata. Vajalikuks võib osutada piiranguvööndisse elamu ehitamine ja elamu jaoks vajalike kommunikatsioonide väljaehitamise. Ehitiste püstitamine piiranguvööndis võib mõjutada piirnevasse sihtkaitsevööndisse jääva Koltse järve seisundit ja häirida seal pesitsevat kaitse-eesmärgiks olevat sarvikpütti. Kuna ehitamise mõju eesmärkidele sõltub paljudest asjaoludest, sealhulgas ehitise iseloomust, tehnoloogiast, asukohast ja mahust, siis ei ole määrusega võimalik ette näha igasse olukorda sobivaid tingimusi ja on jätud seetõttu kaitseala valitseja igakordseks kaalutusotsuseks. Piiranguvööndis saab kaaluda ehitiste püstitamist, mis ei sea ohtu kaitseala kaitse-eesmärke, ja ehitiste püstitamisel puudub kaitseala tarbeks vajalikkuse nõue, välja arvatud ehituskeeluvööndis.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud turberaie. Kuna kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti, siis LKS § 31 lõike 2 punkti 5 alusel on muu uuendusraie piiranguvööndis keelatud. Piiranguvööndis pole lubatud uuendusraie, välja arvatud nimetatud erand (s.o turberaie kaitseala valitseja nõusolekul), et säilitada kaitseala metsa võimalikult sidusana, vältides lagealade domineerimist ja pikendada küpse metsa raiumise perioodi, mis aitab tagada vajalikku looduse mitmekesisust puhvrina ümber Koltse järve. Lisaks aitab metsakooslusi kaitsta Koltse järve 100-meetrine kalda piiranguvöönd. Seatud piirangute negatiivset mõju

konkurentsivõime vähenemisele, võrreldes metsade majandamisega väljaspool looduskaitseala, kompenseeritakse Natura metsatoetustega. Piiranguvööndis raie tegemisele ajalisi piiranguid ei seata, aga kuna raie on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, siis saab kaitseala valitseja metsateatise laekumisel vajaduse korral rakendada ka ajalisi piiranguid. Ajalise piirangu seadmine raiele võib vajalikuks osutuda lindude kevadise pesitusrahu tagamiseks, eelkõige kaitse-eesmärgiks oleva sarvikpüti pesitusrahu tagamiseks. Erandit lageraiele kuusikutes ja hall-lepikutes ei tehta, sest neid piiranguvööndisse ei jää.

### **2.5.5.3. Keelatud tegevused piiranguvööndis**

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine, et piirnevad loodusväärtused säiliks soodsas seisundis. Maaparandussüsteemid, mis rikuvad looduslikku veerežiimi, on looduslikult liigniisketele kaitstavatele elupaigatüüpidele kõige suuremaks ohuks ja on oluline, et neid kaitsealale ei rajataks, sest muudetud veerežiim tingib ala kuivendamise ja elupaigatüüpide seisundi halvenemise.

Piiranguvööndis on keelatud veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine, sest Koltse järv piirneb vahetult piiranguvööndiga ja sellega on tagatud järve loodusliku veerežiimi säilimine. Kaldakindlustuste rajamiseks ja hooldamiseks puudub vajadus ja sellega kahjustataks kaitseala kaitseväärtusi. Tehisveekogudest on kaitsealal ainult kraavid, mille hooldamine on lubatud. Puudub vajadus kaldajoone muutmiseks sadamate ja lautrikohtade rajamisel ning renoveerimisel.

Piiranguvööndis on keelatud maavara kaevandamine, sest sellega kaasneks elupaigatüüpide pöördumatu hävitamine. Maa-ameti geoportaali maardlate kaardirakenduse (<http://geoportaal.maaamet.ee/>) andmetel ei jää praegu teadaolevalt alale maavarade aktiivseid tarbevarusid ega passiivseid reservvarusid, mistõttu huvi maavara kaevandamiseks ei ole. Piiranguvööndis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine, kuna see vaesestab metsade looduslikku mitmekesisust ja maastikuilmet.

Piiranguvööndis on keelatud puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Kaitseala valitseja võib lubada puidu kokku- ja väljavedu, kui pinnas seda võimaldab. Piirangut rakendatakse pinnasekahjustuste vältimiseks ja muude häiringute vähendamiseks. Koltse järve ääres on tegemist õrnema pinnasega, kus on suur risk pinnase oluliseks kahjustamiseks. Kuna igal talvel ei külmu pinnas piisavalt, siis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud puidu kokku- ja väljavedu ka siis, kui pinnas seda võimaldab.

## **3. Menetluse kirjeldus**

Kaitseala kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus 30. juulist kuni 31. augustini 2018. a Keskkonnaameti Lääne regiooni Kuressaare kontoris. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja vastavasisulise ettepaneku alusel avaliku arutelu toimumise kohta ilmus 27. juulil 2018. a üleriigilise levikuga ajalehes Postimees ja kohalikus ajalehes Saarte Hää. Ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 19. juulil 2018. a. Viieristi looduskaitseala kaitse-eeskirja eelnõu materjalidega oli võimalik tutvuda ka Keskkonnaameti koduleheküljel. Kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ajal avaliku arutelu toimumise ettepanekut ei tehtud.

LKS §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti elektrooniliselt või tähtkirjaga teade kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise kohta 28 maaomanikule, sh Riigimetsa Majandamise Keskusele ja Maanteeametile. Teavitus saadeti ka Saaremaa Vallavalitsusele, Keskkonnainspektsiooni Saaremaa büroole, Veeteede Ametile ja Mõntu Jahimeeste Seltsile. Kirjas paluti esitada põhjendatud parandusettepanekud ja vastuväited. Kirjad sisaldasid teadet, et kui parandusettepanekuid või vastuväiteid kirjas nimetatud tähtajaks ei esitata, loetakse seda kaitse-eeskirja eelnõuga nõustumiseks.

Avaliku väljapaneku ajal esitas ettepaneku eelnõu muutmiseks üks maaomanik ja Keskkonnainspektsioon. Maaüksuse 77 Kuressaare-Sääre tee (80701:003:0796) omanik Maanteeamet tegi ettepaneku, et kaitse-eeskirjas arvestataks vajadusega tagada riigiteedel nõutav külgnähtavus maanteega piirneval alal. Keskkonnaamet on seisukohal, et kaitse-eeskirja eelnõuga kavandatud kaitseala kaitsekord ja piirid ei piira Maanteeametil täita seadusest tulenevaid kohustusi tehoiu korraldamisel. Riigi tugimaantee nr 77 Kuressaare-Sääre väljaarvamine kaitsealast mööda teemaa katastriüksuse piire lihtsustab edaspidi teemaal hooldustööde tegemist. Kaitsealal puudub otsene vajadus hooldustöödeks väljaspool teemaad, et parandada maanteega piirnevat külgnähtavust, sest teemaa on juba piisava laiusel. Keskkonnaamet on saatnud laekunud ettepanekule 4. septembril 2018. a vastuskirja, kus selgitati ettepaneku tagasilükkamise põhjuseid.

Keskkonnainspektsioon tegi kaks ettepanekut. Esiteks tehti ettepanek kasutada kaitse-eeskirjas sõidukitega sõitmise reguleerimisel sõnastust „kaitsealal on lubatud sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine selleks ettenähtud teedel”. Keskkonnainspektsioon tõi välja, et kui kaitse-eeskirjas ei ole konkreetselt nimetatud, millistel teedel on sõitmine keelatud, on keelumärgi alt sisse sõitmine liiklusseaduse rikkumine ja Keskkonnainspektsioonil menetluspädevus puudub. Kui kaitse-eeskirjas ei ole sõnaselgelt kirjas, et sellel teel või teosal ei tohi liikuda, saab isik järeldada, et keelumärgi alt sisse sõites rikub ta liiklusseaduse nõudeid ning saab karistada vaid selle eest. Kaitse-eeskirja ei muudeta, kuna puudub vajadus täiendavaks liiklemise piiramiseks teedel. Teiseks tehti ettepanek viia kaitse-eeskirja piiranguvööndi kaitsekorda reguleeriv § 14 lõike 2 punkt 2, mis lubab kaitseala valitseja nõusolekul piiranguvööndi ehituskeeluvööndisse ehitiste püstitamist, koosõlla LKS § 38 lõikega 3, mille kohaselt on ranna või kalda ehituskeeluvööndis uute hoonete ja rajatiste ehitamine keelatud. Keskkonnaamet juhtis tähelepanu, et viidatud vastuolu puudub, sest LKS § 38 lõige 7 võimaldab kaitse-eeskirjaga vastava erisuse teha. Kaitsealal ehitamisele kohaldatakse LKS §-s 38 sätestatud, kui kaitse-eeskirjaga ei ole sätestatud teisiti. Keskkonnaamet on saatnud laekunud ettepanekutele 4. septembril 2018. a vastuskirja, kus selgitati esimese ettepaneku vajaduse korral arvestamist tulenevalt komisjoni otsusest ja teise ettepaneku tagasilükkamise põhjuseid.

#### **4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele**

Eelnõu koostamisel on arvestatud järgmiste EL õigusaktidega:

1. EÜ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).
2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.1.2010, lk 7–25).

EÜ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil.

Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomise annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslikke elupaigatüüpe ja liikide elupaiku. Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekirj” lisa 1 punkti 1 alapunktiga 17 on Natura 2000 võrgustiku linnualaks esitatud Kura kurgu linnuala, mis hõlmab osaliselt Viieristi looduskaitseala, ja lisa 1 punkti 2 alapunktiga 493 on Natura 2000 võrgustiku loodusalaaks esitatud Viieristi loodusala. Seetõttu tuleb Viieristi looduskaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Viieristi loodusala on kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 12. novembri 2007. a otsusega 2008/24/EÜ, millega võeti vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbriga K(2007) 5402 all, ELT L 012, 15.01.2008, lk 118–382). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusala nimekirja Euroopa Komisjoni 12. detsembri 2017. a rakendusotsusega (EL) 2018/41, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu üheteistkümnend uendatud versioon (teatavaks tehtud numbriga C(2017) 8255 all, ELT L 15, 19.1.2018, lk 199–350).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2009/147/EÜ ehk linnudirektiivi artikli 1 kohaselt käsitleb nimetatud direktiiv kõikide looduslikult leiduvate linnuliikide, kaasa arvatud nende munade, pesade ja elupaikade kaitset EL liikmesriikides. See hõlmab nende liikide kaitset, hoidmist ja kontrolli ning kasutamist. Linnudirektiivi artiklite 2 ja 3 kohaselt võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed, sealhulgas kaitsealade loomine, eelnimetatud linnuliikide arvukuse hoidmiseks tasemel, mis vastab eelkõige ökoloogilistele, teaduslikele ja kultuurilistele nõuetele, arvestades samal ajal majanduslikke ja puhkeaja veetmisega seotud vajadusi. Viieristi looduskaitsealal on olulisteks kaitse-eesmärkideks kahe linnudirektiivi I lisas nimetatud linnuliigi kaitse.

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek muuta Viieristi loodusala ja Kura kurgu linnuala piire. Viieristi loodusala ja Kura kurgu linnuala piiride muutmisel jäävad Natura 2000 võrgustiku aladest välja järgmised katastriüksused: Jõesuu (80701:002:0465) ja Laane (72101:003:0086).

Viieristi loodusala ja Kura kurgu linnuala piiride muutmisel väheneb Natura 2000 võrgustiku alade osakaal Annvälja (72101:003:0182) katastriüksusel.

## **5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused**

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale. Määruse rakendamine aitab tagada määruses nimetatud liikide ja elupaikade soodsa seisundi säilimist, mistõttu säilib looduskeskkonna mitmekesisus. Looduskeskkonna mitmekesisus tagab omakorda parema ja mitmekesisema elukeskkonna inimestele.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa



tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Viieristi looduskaitseala on juba riikliku kaitse all ja laiendus toimub riigile kuuluva metsaala arvelt, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub.

Vastavalt maamaksuseaduse (edaspidi *MaaMS*) §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane vähenemine. *MaaMS* § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. *MaaMS* § 4 lõike 1 punkti 1<sup>1</sup> kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta ja § 4 lõike 2 kohaselt LKS §-s 31 sätestatud piiranguvööndi maalt makstakse maamaksu 50% maamaksumäärast. Kuna 51,1 ha varem piiranguvööndisse jäävast alast ja 9,9 ha varem kaitseta alast arvatakse sihtkaitsevööndisse, siis laekub maamaksu Saaremaa vallale vähem ligikaudu 70,4 eurot aastas.

Vastavalt LKS §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest, lähtudes Vabariigi Valitsuse 8. juuli 2004. a määruses nr 242 „Kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja riigi poolt omandamise ja ettepanekute menetlemise kord ning kriteeriumid, mille alusel loetakse ala kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist oluliselt piiravaks, ning kinnisasja väärtuse määramise kord ja alused” esitatud tingimustest. Võrreldes kehtiva kaitse-eeskirjaga suureneb kaitseala eraomandisse kuuluvatele maadele ulatuv sihtkaitsevööndi pindala 6,4 ha võrra varasema piiranguvööndi arvel, millest täiendava omandamiskohustusega on u 0,8 ha erametsa. Sihtkaitsevööndisse arvatav Koltse järv eramaal 5,6 ha ei kuulu riigi poolt omandamisele, sest ala kaitsekord ei piira oluliselt kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist. Maa-ameti tehingute andmebaasi alusel toimus endises Torgu vallas 2015. aastal 51 ha metsamaaga 13 tehingut kogusummas 134 230 eurot, seega on ühe hektari metsamaa hind keskmiselt 2655,8 eurot. Sihtkaitsevööndisse juurde tuleva 0,8 ha erametsamaa riigile ostmise korral oleks selle hind ligikaudu 2125 eurot. Tegemist on hüpoteetilise summaga, kuna maid omandatakse riigile maaomaniku taotluse alusel ning senise praktika põhjal ei ole enamik maaomanikke maa riigile võõrandamisest huvitatud. Kaitseala piiranguvööndis paiknevate eraomandisse kuuluvate maaüksuste sihtotstarbeline kasutamine ei ole oluliselt piiratud. Poollooduslike koosluste hooldamisega seoses ei kaasne riigile määruse kehtestamisega kulused, kuna hooldust vajavaid alasid ei ole.

Erametsaomanikud saavad taotleda toetust Natura 2000 võrgustiku alal asuvale metsamaale. Tegemist on Eesti maaelu arengukava 2014–2020 meetmega 12.2. Toetuse eesmärk on kompenseerida metsaomanikele looduse kaitsmise tõttu metsast saamata jäävat tulu. Toetust on võimalik taotleda vastavalt maaeluministri 22.04.2015 määrusele nr 39 „Natura 2000 erametsamaa toetus”. Piiranguvööndis asuva metsaala ühe hektari kohta on toetuse määr 60 eurot aastas ja sihtkaitsevööndis asuva metsaala ühe hektari kohta 110 eurot aastas. Kaitseala

sihtkaitsevööndisse lisandub piiranguvööndi arvelt toetuskõlblikke alasid 0,7 ha ja kaitseta ala arvelt 0,1 ha. Seega suurenevad kulud Natura metsa toetusele kokku u 46 eurot aastas.

Viieristi looduskaitseala kaitsekorra kehtestamisega tuleb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse juurde 28,5 ha riigimetsa ja kaitseta maa arvelt tuleb sihtkaitsevööndisse juurde 9,6 ha riigimetsa. Piiranguvööndisse riigimetsa juurde ei tule. Vastavalt RMK arvutustele vähendab range kaitse Saaremaal puidukasutuse tulu keskmiselt 100 eurot hektari kohta aastas. Lähtudes sellest, et ka piiranguvööndi metsade majandamine oli varem kitsendatud ja vastavalt RMK arvutustele on majanduspiirangutega metsade kavandatavaks raiemahuks ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest, ulatub iga-aastane saamata jäänud puidutulu lisapiirangute seadmisel ligikaudu 10 euron hektari kohta aastas. Arvestades lisanduvate piirangutega alal asuva küpse ja valmiva metsa osakaalu (kaitseala kaitsekorra uuendamiseks tuleb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse juurde ligi 13,8 ha ja kaitseta ala arvelt sihtkaitsevööndisse ligi 8,1 ha küpset ja valmivat riigimetsa), kus lähima kümne aasta jooksul oleks võimalik piirangute muutmiseta raiet teha, on saamata jääv tulu keskmiste määrade järgi ligikaudu 948 eurot aastas. Keskkonnaagentuuri uuringu kohaselt jääb keskmiselt 40% raieküpsedel aladel väljastatud metsateatistest realiseerimata muudel põhjustel (ebasoodsad ilmastikuolud, puiduturu olukord jne).

## **6. Määruse jõustumine**

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

## **7. Vaidlustamine**

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

## **8. Eelnõu kooskõlastamine**

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Maaeluministeerium kooskõlastas eelnõu märkusega. Maaeluministeeriumi tegi ettepaneku seletuskirjas viidata „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ alusel antavale Natura 2000 erametsamaa toetusele, kasutades nimetatud toetuse korrektset nime ja viidates ka maaelu arengukavale või nimetatud toetuse taotlemist reguleerivale määrusele. Vastav muudatus on seletuskirja sisse viidud. Teised ministeeriumid kooskõlastasid eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse relemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–

3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.